

חינוך לחיים

פרשת פנחס

כל מחנך הוא מנהיג שמנהיג את חניכיו כך הוא אב ומחנך, אשר על כן יש ללמוד דרכי מנהיגות. המקום הראשון בתורה שמופיע כי האב הוא מנהיג, נמצא בפרשת ויגש כאשר יוסף הצדיק אמר לאחיו "וישימיני לאב לפרעה", ומפרש האברבנאל 'כי כמו שהאב מנהיג את הבן כן יוסף היה מנהיג את פרעה'.

ישנם שני סוגי מנהיגות. ישנו מנהיג שהוא מנותק מהעם, הוא נמצא למעלה ומכתיב הוראות, וישנו מנהיג שמעורב עם הבריות, ויש לו יחס ידידותי עם הקהל שלו, וכך מבאר הגור אריה: "לחבר ולפטרון, פירוש, מה שכתוב 'לאב', רוצה לומר, שבזה אני אב לו – שאני חבר אל פרעה, ומתוך שאני חבר לפרעה, וכל הנהגתו על ידי כדרך החברים – ומפני זה אני פטרון, רוצה לומר מנהיג, כמו האב שהוא מנהיג את הבן. ולא היה די בפירוש 'לחבר', מפני כי עיקר החברים שישו יחד, ואין רוצה לומר כך כאן, אלא ש'חבר' שבכאן שהיה עושה כל דבר על פיו, שבזה היה נחשב לו פטרון. ומה שהוצרך לומר 'חבר' ולא סגי בפירוש 'פטרון', מפני כי הפטרון הוא מושל על מי שהוא פטרון לו, וכאן לא היה כך – אלא פרעה היה המושל על יוסף לא יוסף על פרעה, אלא שבכך היה פטרון לא מצד שהוא חבר לו, ומפני שהוא חבר לו עושה הכל על פיו".

כאמור, דמותו של המחנך הוא כמו מנהיג, מנהיג שמנהיג אנשים שהולכים אחריו, כך המחנך אמור לנווט את הספינה בידי האמונות. אך בכדי שיהיה אכן מנהיג ראוי, צריך הוא לדעת כיצד להנהיג ולשלב בין החסידים והגבורות, ולחלק את השפע לכולם, זאת על ידי שישתמש במידת הדעת, לדעת כיצד לכלכל צעדיו נכון, וכך מבאר הספר 'עמק המלך' בשער יד פרק כד: "ואומן פדגוג' הוא הדעת המנהיג החסידים והגבורות, כי הוא המחלק שפע לכל, שנאמר במשלי כד 'בדעת חדרים ימלאו', וחדר הוא נטריון חסיד ד"ן ר'חמים, ולכן נקרא פדגוג, פירוש מנהיג".

את ההמשך וההרחבה על מנהיגות, אנו מוצאים בתורה הק' בפרשתנו אצל משה רבינו, כאשר ציווה אותו הקב"ה למנות את יהושע כמנהיג תחתיו, וכך כתוב "ויפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו".

מנהיג צריך לרדת ולדעת דעתו של כל אחד ואחד, ולסבול כל אחד ואחד לפי דעתו, וכמבאר ברש"י כאן: "אלקי הרוחות – למה נאמר, אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואין דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו". ההגדרה של מנהיג הוא, איש שאינו מושפע מאחרים, אלא יודע טוב בעצמו לאן צריך להוביל את המונהגים שלו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו, אך לא להיות כמו אותו מנהיג אשר יוציאם ואשר מביאם בלבד, שמביא ומוציא מבלי שבדק את מה שהאחרים רוצים, רק את ההחלטות עליו להחליט בעצמו, ובד בבד לכך יש לו להתחשב עם רגשות העם,

וכך מבאר ה'כתב סופר' ז"ל: "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם". יש לפרש, דהנה לפעמים בני מדינה מקבלים עליהם מלך אשר על פיו יצאו ויבואו, אבל שמים לפניו נימוסים אשר נחקקו ע"פ חכמיהם וראשיהם, ועד"י יולכם, ואינו יכול לעשות כרצונו וחפצו רק על פי גדולי העם. אבל לא כן חפץ משה שיהיה מנהיג ישראל, אלא שיוכל לעשות כרצונו, שאם יצטרך המנהיג לילך על פי דרכם הם מנהיגים אותו ומוציאים ומביאים אותו. ולכן אמר 'אשר יצא לפניהם' ולא על פי ציווים, אלא 'אשר יוציאם ואשר יביאם', הוא בעצמו יהיה המביא והמוציא, ולא לפי הסכמת הדור ומאוי נפשם. ויש להאריך וק"ל".

ההנהגה אפשרית בשני אופנים, האחת, בלחץ ובכפייה, והשנית בנחת בנועם ובשלוה. המנהיג האמיתי מנהיג את האנשים בנחת, ויותר מכך, המנהיג מרגיל את העם לדרכי נועם. בא וראה מה שפירש רש"י בהושע יא: "ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו וגו' – שלחתי לפניהם מנהיג המרגילים בנחת. קחם על זרועותיו – זה משה שנאמר בו (במדבר יא, יב) כאשר ישא האומן את היונק". הנה כתוב תרגלתי לשון הרגל כי מעלה עצומה יש בכך שהמנהיג מרגיל את המונהגים שלו לעקרונות וליסודות בצורה של הרגלים נכונים וטובים, ולא באופן של הוראות שרירותיים חד פעמיים, אלא להרגיל פעם ועוד פעם בנחת עד שהדברים ייכנסו ללב השומעים.

כאשר האדם אומר את דיבוריו בנחת, הדברים ערבים לשומעין וממילא מתקבלים אצלם הדיבורים ועושים את המתבקש מהם כמו שאמרו חז"ל דברי חכמים בנחת נשמעים וביתר ביאור מבאר לנו הבנייה בן יהודה על ערכין דף יב' האדם שמוכיח או מורה הלכות לאחרים אם ידבר עמהם בנחת יהיו דבריו ערבים להם ואז יהיו נשמעים, וכמ"ש בקהלת ט' דברי חכמים בנחת נשמעים, וכן אמרו בגמרא בשבת ל"ד על שלשה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם וכו' דצריך לממנהיגו בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, אם יהיה דבורו בנחת רך כקנה וחלק ודק לדבר בניחותא, יהיו דבריו ערבים לשומעין, וממילא יהיו מתקבלים אצלם, ואם ידבר בקושי אין דבריו נשמעים ומתקבלים.

משנה סדורה בדרכי ההנהגה הסביר לנו הכלי יקר בפרשתנו – בכוח ההנהגה ישנם שתי דרכים מרכזיות שיכולים להיות כוח מניע לחנך ולהדריך אנשים שתחת חסות המנהיג. האחת, כוח הזרוע, בחוזק ובכפייה. השנית, בדרך של נועם ורוך, בנחת ובהבנה. מנהיג אמתי, משתמש בשתי הכוחות גם יחד, תוך שבוחן בכל סיטואציה את ההתנהגות הנכונה לאותה שעה. וכך מבאר ז"ל "משה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. האחת היא, ההנהגה בתורה ומצוות. השניה היא, ההנהגה המדינית. ועליהם אמר 'אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם אשר יוציאם ואשר יביאם', ומכאן נראה ששתי הנהגות מסר לו.

והנה בחלק של שמירת תורה ומצוות, בודאי שאין שום פשרות ושום ויתורים, וחובה לשמור מכל משמר בכל תוקף ועוז, וכפי שממשיך שם בלשונו: "על ההנהגה שע"פ התורה והמצוה אמר 'אשר יוציאם ואשר יביאם, ויוציאם בעל כרחם משמע... הנהגה לכופם בחזקת היד על התורה ועל העבודה, כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידי, כך סמך שתי ידיו על יהושע, לומר שבכל כוחו ימשול בהם לכופם על שמירת התורה, ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת, כי חלק גבוה מי יתיר, וזהו הדבר המסור לשתי ידי לומר שבכל כוחו ידריכם בדרך ה'".

בהתנהגות הכללית בכל מה שקשור להנעת האנשים במידות ודרך ארץ ביחסים בינאישיים ובכללות, יש ללכת בנחת ולא בכפייה. על המנהיג להביא את האנשים להנעה עצמית באופן שיעשו את הדברים מעצמם, וכפי שממשיך שם: "אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר 'אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם', לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמהם בכפייה... שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף הם ודרכם לבעט במנהיגיהם, על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, והוא יצא ויבוא לפניהם והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד". התבוננות מעמיקה בדרכי חבירו

בכל סיטואציה חברתית, ועל אחת כמה בסוגיה חינוכית, יש לנסות להבין את הזולת ואת הגורמים להתנהגותו. יש להשקיע לדעת לחפש זכות במעשיו ולבדוק מהו טבעו והנהגתו, וכפי שמבאר ה'דברי שאול' ז"ל: "מהי המעלה המיוחדת שציינה התורה 'שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד'?" האם הכוונה חלילה שיודע להחניף לכל אדם ולדבר עמו כפי מה שהלה רוצה לשמוע, הרי זה השקר המוחלט בעונותינו הרבים... הפתי, כאשר רואה הוא בחברו דבר שאינו כדרכו, אזי מגנה הוא אותו ומבזהו. אבל האיש המשכיל והנבון, מנסה להבין את הזולת, לחקור ולדרוש מדוע נהג כך, לחפש זכות במעשהו, אולי לפי טבעו והנהגתו ניתן להבין אותו, רק לאחר התבוננות מעמיקה, יכול הוא להוכיח את חבירו על מעשהו, לפי דרכו הוא ולפי מהלך שכלו והבנתו, ואז גם התוכחה מתקבלת יותר.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com